

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Беньковський С. Ю., Зелений В. І.

Введення воєнного стану в країні зумовило необхідність кардинального перегляду стратегії розвитку держави, при цьому в першу чергу особливої державної підтримки потребувала сфера соціального захисту різних верств населення, які опинились в скрутному становищі через перебування на окупованих територіях, залишилися без житла, вимушені були переїхати в інші регіони. Впровадження нових політик соціального захисту не може якісно відбуватися без їх належного нормативно-правового забезпечення.

Питання соціального добробуту та формування нових соціальних гарантій захисту прав та інтересів громадян в умовах воєнного стану стали викликом не лише для держави, а й обумовили прийняття різних актів на міжнародному рівні. Зокрема напрями соціальної політики визначено в Плані дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». В Україні з метою соціальної підтримки громадян реалізуються такі програми: «Є Підтримка», «Є Допомога», «Є Робота», «Є Оселя».

Серед нових напрямів соціально-правових засад стратегічного розвитку країни виділено такі: необхідність максимального збереження рівня соціального захисту населення на умовах довоєнного стану; розробка та впровадження програм соціальної підтримки окремих категорій населення (внутрішньопереміщені особи, громадяни, які тимчасово залишилися на окупованих територіях; громадяни, які залишились без роботи через масові скорочення виробництва, які залишилися без оселі або оселя яких потребує капітального відновлення тощо); налагодження співпраці з міжнародними партнерами з метою отримання підтримки щодо реалізації нових соціальних програм підтримки та захисту населення; подальше реалізація реформи у сфері соціального забезпечення, яка була започаткована до введення воєнного стану, наскільки це є можливим відповідно до умов сьогодення.

Ключові слова: соціальна політика, соціальний захист, захист прав громадян, підтримка.

Benkovskiy S. Yu., Zeleniy V. I. Socio-legal basis of the state development strategy in the conditions

of full-scale aggression of the russian federation against Ukraine

The introduction of martial law in the country necessitated a radical revision of the state development strategy while special state support was primarily needed in the sphere of social protection for various segments of the population who encountered a difficult situation due to their stay in the occupied territories, who were left without housing or were forced to move to other regions. The implementation of qualitatively new social protection policies cannot be performed lacking proper regulatory and legal support.

The issue of social welfare and the formation of new social guarantees for the citizens' rights and interests protection in the conditions of martial law turned out to be a challenge not only for the Ukrainian state, but also caused the adoption of various acts at the international level. In particular, the directions of social policy have been defined in the Action Plan of the Council of Europe for Ukraine for 2023-2026 "Stability, recovery and reconstruction". Ukraine has been implementing the following programs with the view of social support of citizens: "e-Support", "e-Help", "e-Work", "e-Home".

New directions of the socio-legal foundations of the country strategic development particularly include the following: the need to maximally preserve the level of social protection of the population under the conditions of the pre-war situation; development and implementation of social support programs for certain categories of the population (internally displaced persons, citizens who temporarily remained in the occupied territories; citizens who are out work due to massive reductions in production, who have been deprived of home or whose homes require capital reconstruction, etc.); establishment of cooperation with international partners in order to obtain support for the implementation of new social programs for the population's support and protection; further implementation of the reform in the field of social security, which had been initiated prior to the introduction of martial law, as far as it appears possible according to the conditions of today.

Key words: social policy, social protection, protection of citizens' rights, support.

Постановка проблеми та її актуальність. Розвиток країни не може відбуватись без урахування викликів часу, змін на міжнародному рівні, які також впливають на внутрішню політику та стратегію країни. Останні роки в Україні впроваджувались чисельні реформи в різних сферах суспільного життя, які були спрямовані на приведення правових та організаційних засад функціонування держави до міжнародних та європейських стандартів.

Введення воєнного стану в країні зумовило необхідність кардинального перегляду стратегії розвитку держави, при цьому в першу чергу особливої державної підтримки потребувала сфера соціального захисту різних верств населення, які опинились в скрутному становищі через перебування на окупованих територіях, залишилися без житла, вимушені були переїхати в інші регіони. Впровадження нових політик соціального захисту не може якісно відбуватись без їх належного нормативно-правового забезпечення.

Як свідчить аналіз наукових досліджень правових та організаційних засад реалізації соціальної політики, ще до повномасштабного вторгнення окремі аспекти соціального захисту населення потребували удосконалення, оскільки залежали від проведення реформ в інших сферах діяльності як на державному, так і на місцевому рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням пов'язаним з визначенням ролі соціальної політики в розвитку держави розглядали такі вчені як Венедіктов С.В., Волгін М.О., Смагло О.В., Ушенко Н.В., Шило К.М., Чанишева Г.І. та ін.

Ушенко Н.В. та Шило К.М., досліджуючи концептуальні засади соціальної політики України, провели огляд передумов формування оновленої соціальної політики в контексті суспільного розвитку. Визначали концептуальні засади реалізації соціальної політики держави, адекватної вимогам ринкової економіки і сучасним умовам [1, с. 111].

Г.І. Чанишева, досліджуючи соціальну політику, її поняття, цілі та правове забезпечення, зазначила, що соціальна політика охоплює різні сфери суспільних відносин, пов'язані зі здійсненням соціальної функції держави. Цілями соціальної політики слід вважати досягнення добробуту й розвитку населення, заохочення його прагнення до соціального прогресу. Підвищення рівня життя є основною метою під час планування економічного розвитку [2, с. 80].

Смагло О.В. в роботі соціальна політика: реалії та перспективи, розглянув проблеми сутності

соціальної політики, проаналізував підходи до визначення даного поняття в контексті побудови і функціонування соціальної держави. Автором окреслені нагальні проблеми соціальної політики в Україні, окреслено її пріоритетні напрями та невирішені завдання [3, с. 70].

Разом з тим, сучасні виклики, які постали перед країною, потребують нових доктринальних підходів та комплексних досліджень задля визначення актуальних напрямів формування та реалізації соціальної політики та її законодавчого забезпечення.

Метою статті є визначення соціально-правових засад стратегічного розвитку держави в умовах повномасштабного вторгнення на Україну та з урахуванням викликів, які постали перед державою у зв'язку з введенням воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Сучасна українсько-російська війна зумовила суттєве зростання кількості населення, яке потребує державного захисту. Через це, найважливішим завданням держави на сьогоднішній день є при будь-яких умовах допомагати забезпечити соціальний захист населення в період дії воєнного стану не зважаючи на значне обмеження бюджетного фінансування даної статті видатків [4, с. 83].

На момент повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України характерною рисою системи надання соціальних послуг в Україні був відсутній однаковий підхід до надання таких послуг на місцевому рівні. Такий стан справ зумовлено реформою місцевого самоврядування, яка передбачає перехід широкого кола повноважень у соціальній сфері до територіальної громади, а також тим, що норми нового закону, яким регулюється надання соціальних послуг, всі повноваження та відповідальність за організацію їх надання покладають на органи місцевого самоврядування [5, с. 9].

Сучасна галузь соціальної роботи вбудовується у нову соціальну реальність з недосконалою нормативно-правовою базою; недостатньо підготовленими до інноваційної діяльності кадрами; такими, що втратили актуальність видами соціальних послуг; громіздкою і бюрократизованою інформаційною системою; фінансуванням мережі установ соціального спрямування відповідно до кошторисних потреб, яке не завжди зорієнтоване на кінцевий соціальний результат [6, с. 194].

Як слушно зазначає М.В. Корнієнко, день 24 лютого 2022 р. став переломним моментом для всього українського суспільства. Розпочата Росією війна проти України вплинула на всі сфери

соціального життя нашого народу. І, якщо для Росії неважливими є правові аспекти знищення українців, порушення територіальної цілісності України, її суверенітету (на що вказують як методи ведення війни російською армією, так і сам характер війни - загарбницька, фактичне ігнорування вимог міжнародного права, у тому числі й міжнародного гуманітарного права), то Українська держава і далі виконує взяті на себе міжнародні зобов'язання [7, с. 28].

Головними показниками ефективності соціальної політики є рівень добробуту, освіти, здоров'я населення, соціальної стабільності, конструктивності відносин соціальних груп і т.д. Важливе місце в досягненні поставленої мети має стратегія соціальної політики, яка являє собою своєрідний план розв'язання соціальних проблем країни на кожному конкретно-історичному етапі. У демократичному суспільстві плюралізм ідеологій та наявність різних суб'єктів породжує розмаїтість цілей і багатоманітність стратегій соціальної політики. Кожна зі стратегій входить складовою частиною в ту або іншу ідеологію й програму суспільного розвитку [8].

Головним у соціальній політиці є обов'язок держави гарантувати законодавчо, соціально й економічно нормальні для даного історичного періоду умови, які забезпечують самостійне життя, свободу вибору життєвого шляху, сфери діяльності, відповідальність за свої дії, «плату» за рівень особистого добробуту і становища у суспільстві. Соціальна політика повинна будуватися на основі взаємної відповідальності та взаємних обов'язків держави й населення. В умовах нестабільного розвитку економіки вона має бути адекватною стану розвитку економіки, сприяти стабілізації виробництва та забезпечувати мінімально необхідні стандарти життєвого рівня населення [9, с. 77].

Стратегічна мета соціальної політики має бути спрямована на взаємну відповідальність держави і людини. Досягнення поставленої мети і вирішення конкретних завдань потребує реалізації та формування соціальної політики з урахуванням таких положень: взаємна солідарна відповідальність усіх суб'єктів соціальної політики держави, неурядових об'єднань, підприємців, громадян за результати соціального розвитку; добровільність і різноманітність форм участі людей у формуванні та реалізації соціальної політики; відвертість і підконтрольність соціальної політики суспільству, людині; міжнаціональна, міжгрупова і міжособистісна толерантність; захист працездатного населення від соціальних ризиків переважно за

страховими принципами; гарантоване збереження раніше придбаних соціальних прав для людей, які фактично користуються цими правами, чий матеріальний стан багато в чому ними визначається [10, с. 114].

Зміни, які відбулись в останні роки, суттєво вплинули на основні напрями формування соціально-правових засад стратегічного розвитку держави. Тимчасове призупинення або повне припинення діяльності суб'єктів господарювання, зниження фінансової спроможності населення, необхідність підтримки внутрішньопереміщених осіб, а також осіб, постраждалих внаслідок повномасштабного вторгнення, обумовлює важливість оперативного прийняття нових нормативно-правових актів, які б визначали нові напрями соціальної підтримки та захисту населення.

Питання соціального добробуту та формування нових соціальних гарантій захисту прав та інтересів громадян в умовах воєнного стану стали викликом не лише для держави, а й викликали стурбованість на міжнародному рівні.

Дуже важливою і вчасною, з нашої точки зору, є заява Європейського комітету з соціальних прав від 24 березня 2022 року, в якій висловлювалась глибока стурбованість життям і правами людей в Україні у зв'язку з військовою агресією російської федерації в Україні. В заяві зазначено, що держави-члени Ради Європи, які підписали Хартію, погодились забезпечити своєму населенню зазначені в ньому соціальні права, щоб підвищити свій життєвий рівень і свій соціальний добробут. Підкреслено, що військова агресія проти іншої держави-учасниці сама по собі є несумісною з духом та цілями Європейської соціальної хартії, що нинішня криза спричинена військовою агресією російської федерації проти України не повинна мати наслідком зниження захисту прав, визнаних Хартією, як в межах України, так і за її межами, і що держави-учасниці Хартії зобов'язані вживати всіх необхідних заходів для забезпечення виконання прав за Статутом ефективно, гарантовано в будь-який час, у тому числі, за необхідності, через міжнародну допомогу та співпрацю [11].

Відповідно до Плану дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стойкість, відновлення та відбудова» з питань захисту соціальних прав передбачено зокрема такі заходи: надання експертної підтримки органам державної влади в частині створення нової моделі соціальної політики, приділяючи особливу увагу найбільш уразливим групам населення та особам, які постраждали від війни, включно з прозорою

та ефективною системою соціального страхування, яка відповідає європейським стандартам, зокрема Європейській соціальній хартії, та допомагає долати дискримінацію у всіх її формах, а також відповідає фінансовим можливостям держави, надання підтримки в частині реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року та моніторингу відповідних планів дій в рамках цієї стратегії; надання експертної підтримки для розробки політики та стратегії подолання бідності в Україні та зміцнення спроможності національних та місцевих органів влади для впровадження наявної політики; надання допомоги в частині оновлення політики соціальної інтеграції та участі в житті суспільства осіб з обмеженими можливостями та реалізації оновленої політики в галузі зайнятості осіб з обмеженими можливостями для поліпшення доступу до ринку праці для таких осіб відповідно до стандартів Європейської соціальної хартії та ін. [12].

Слід відзначити, що з моменту повномасштабного вторгнення російської федерації, Урядом країни почали запроваджуватись заходи підтримки, спрямовані на забезпечення соціальної підтримки населення з урахуванням вимог часу. Серед таких проектів слід відзначити такі. Однією з перших стала програма «є Підтримка», яку запровадили в березні 2022 року.

Щоб підтримати малозабезпечених українців, уряд також спростив процедуру оформлення соціальної допомоги. Реєстрація як ВПО або безробітним стала можливою онлайн через додаток «Дія». Пізніше у 2022 році уряд запровадив нову публічну онлайн-платформу «є Допомога», яка має три напрями: отримати грошову державну допомогу; отримати допомогу від волонтерів або стати ними; отримувати виплати допомоги від міжнародних організацій.

У липні 2022 року була запущена програма «є Робота», що спрямована на підтримку МСП та створення робочих місць.

У жовтні 2022 року уряд запустив програму «є Оселя», що координує надання субсидованих іпотечних кредитів військовослужбовцям і співробітникам служби безпеки, медичному персоналу, ВПО та деяким іншим групам.

У травні 2023 року уряд запровадив Програму відновлення пошкодженого житла «є Відновлення». Програма дозволяє отримати до 200 000 грн компенсації. Важливо, що компенсацію можна також вимагати за ремонт, зроблений до впровадження програми [13, с. 13].

Аналіз наведених заходів свідчить, що в країні попри складні умови, обумовлені воєнним станом, доволі оперативно почали розроблятися та впроваджуватись різні програми соціальної підтримки населення, спрямовані на забезпечення реалізації права на працю, поліпшення житлових умов та компенсацію у випадку його пошкодження через військову агресію.

Разом з тим важливе значення для реалізації соціальної політики підтримки населення має належне законодавче забезпечення.

Чанишева Г.І. слушно зазначає, що ефективний механізм реалізації соціальної політики має здійснюватися на ґрунтовній законодавчій основі, у зв'язку з чим, запропонувала прийняти Закон України про соціальну політику, нормами якого пропонує визначити поняття, основні цілі, функції, завдання, сфери, структурні елементи (підсистеми), суб'єктів та об'єктів соціальної політики, механізм та засоби її реалізації, а також здійснити кодифікацію трудового й соціального законодавства, розробити державні соціальні стандарти, які б забезпечували гідний рівень життя людини [2].

Тому поряд з розробкою соціальних програм підтримки, також відбулось прийняття нормативно-правових актів, які встановлюють гарантії соціальної підтримки окремих категорій громадян. До таких актів слід віднести зокрема: Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» [14] «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану», затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168 [15], «Порядок компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб», затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 р. № 333 [16], «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 р. № 162 [17].

Висновки Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

Головними показниками ефективності соціальної політики є рівень добробуту, освіти, здоров'я населення, соціальної стабільності, конструктивності відносин соціальних груп.

Державну соціальну політику слід розглядати як багаторівневу і багатофункціональну систему,

яка зможе забезпечити соціальний та економічний розвиток країни внаслідок активізації людського капіталу та максимальної реалізації його інноваційного потенціалу.

Соціальна політика повинна будуватися на основі взаємної відповідальності та взаємних обов'язків держави й населення.

Стратегічна мета соціальної політики має бути спрямована на взаємну відповідальність держави і людини.

Європейська соціальна модель є для решти світу прикладом суспільства, заснованого на соціальній справедливості та солідарності, де економічний та соціальний розвиток мають рівний пріоритет і де гідна праця та соціальний захист борються з бідністю та соціальною ізоляцією.

Введення воєнного стану через повномасштабне вторгнення створили чимало викликів у сфері соціального захисту прав та інтересів громадян та обумовили необхідність визначення нових напрямів соціально-правових засад стратегічного розвитку країни. Серед таких засад в першу чергу слід виділити такі:

- необхідність максимального збереження рівня соціального захисту населення на умовах довоєнного стану;

- розробка та впровадження програм соціальної підтримки окремих категорії населення (внутрішньопереміщені особи, громадяни, які тимчасово залишились на окупованих територіях; громадяни, які залишились без роботи через масові скорочення виробництв, які залишились без оселі або оселя яких потребує капітального відновлення тощо);

- налагодження співпраці з міжнародними партнерами з метою отримання підтримки щодо реалізації нових соціальних програм підтримки та захисту населення;

- подальша реалізація реформи у сфері соціального забезпечення, яка була започаткована до введення воєнного стану, наскільки це є можливим відповідно до умов сьогодення.

Література

1. Ушенко Н. В., Шило К. М. Концептуальні засади соціальної політики України. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2014. № 2. С. 111-116.

2. Чанишева Г. Соціальна політика: поняття, цілі та правове забезпечення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 80-85.

3. Смагло О.В. Соціальна політика: реалії та перспективи. *Причорноморські економічні студії*. Вип. 38-2. 2019. С. 70-73

4. Грень Т.Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 6. Т. 33 (72). С. 80-84.

5. Розвиток соціальних послуг під час війни. Дослідження підготовлено адвокатами аналітиками БФ «Право на захист» як партнера Консорціуму Реагування (Ukraine Response Consortium) у рамках проекту «Задоволення нагальних багатогалузевих гуманітарних потреб внутрішньо переміщених осіб та постраждалого від конфлікту населення в Україні». 33 с. URL: https://r2p.org.ua/storage/document/s/73c6d24b0db41d1b87296303a12506.a19bf4cf7d5_original.pdf

6. Николаєва В. І. Нормативно-правове забезпечення функціонування системи соціальної роботи в Україні. *Право та державне управління*. 2019 р. № 2 (35). Том 2, С. 194-202.

7. Корнієнко М.В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 27-31.

8. Ільчук Л.І. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні. 2015 <http://ipzn.org.ua/svitoviy-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/>

9. Смагло О.В. Соціальна політика: реалії та перспективи. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38-2. С. 70-73.

10. Ушенко Н.В., Шило К.М. Концептуальні засади соціальної політики України. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2014. № 2. С. 111-116.

11. Statement by the European Committee of Social Rights. 24 March 2022. URL: <https://rm.coe.int/statement-ecsr-war-ukraine-23march2022-final-en/1680a5f20b>

12. План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова», затверджено Комітетом міністрів Ради Європи 14 грудня 2022 (CM/Del/Dec(2022)1452/2.4) URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282>

13. Бетлій О. Соціальна політика в Україні у воєнний час: 2022-2023 роки. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. За ред. Мовчан В. Київ, липень 2023. 27 с.

14. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях»: Закон України від 14.04.2022 року № 2193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text>

16. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>

17. Порядок компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 р. № 333. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/кп220333>

18. Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 р. № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF#Text>

*Беньковський С. Ю.,
orcid.org/0000-0003-0757-9513
кандидат педагогічних наук, доцент,
начальник кафедри соціально-гуманітарних
та правового дисциплін
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України*

*Зелений В. І.,
orcid.org/0000-0002-1089-4314
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних
та правових дисциплін
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України*